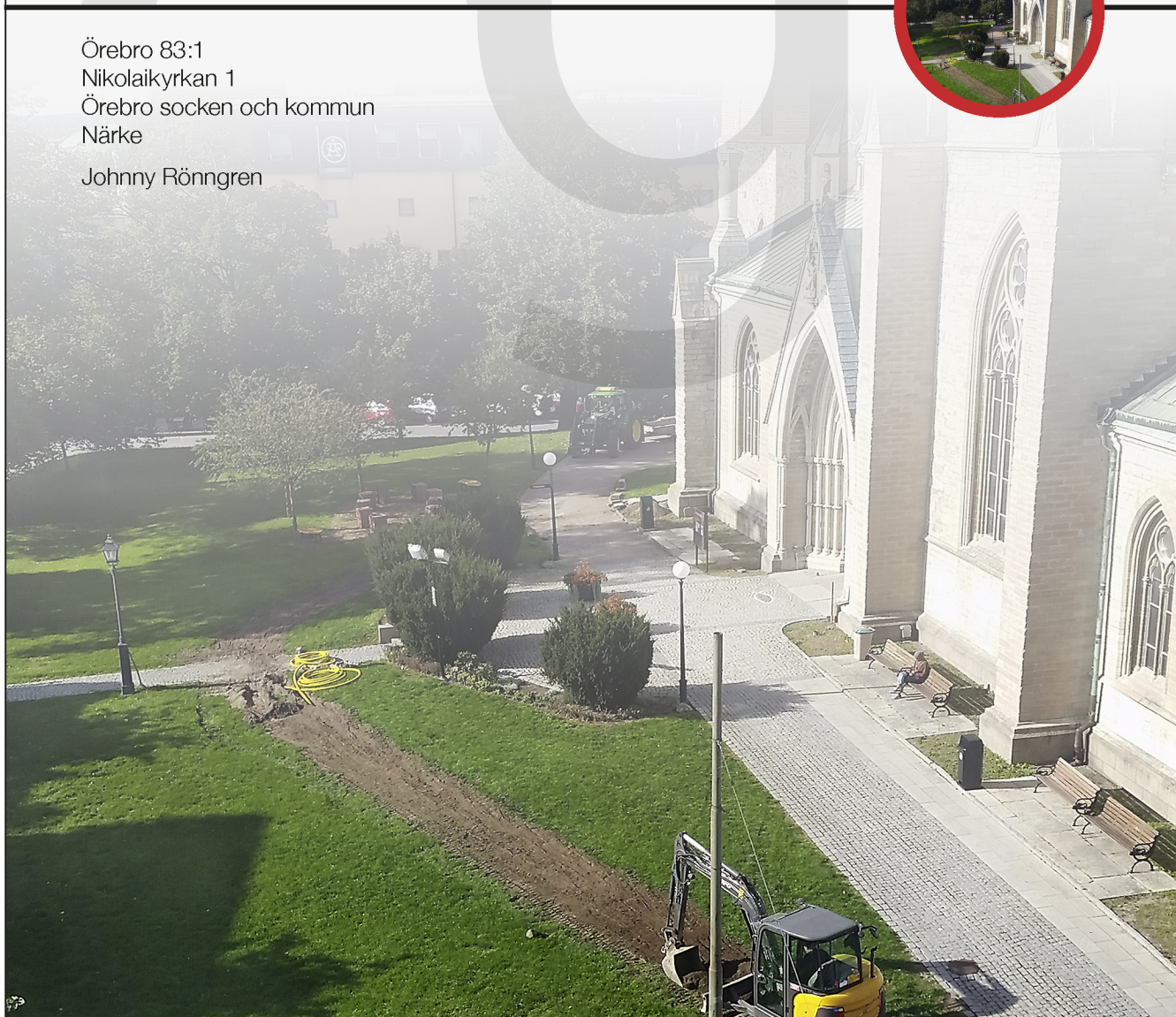

FÖR KOMMENTARER

Smalt schakt vid S:t Nikolai kyrka i Örebro

Örebro 83:1
Nikolaikyrkan 1
Örebro socken och kommun
Närke

Johnny Rönngren

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Radiatorvägen 11 702 27 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Örebro län med platsen för
Örebro markerat i rött.*

© 2018 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2018:44

Författare Johnny Rönngren

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Igenfyllning av schaktet vid Nikolai kyrka.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2018:44

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Smalt schakt vid S:t Nikolai kyrka i Örebro

Örebro 83:1
Nikolaikyrkan 1
Örebro socken och kommun
Närke

Johnny Rönngren

Lst dnr 531-5156-2018

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Örebro
Kommun	Örebro
Landskap	Närke
Socken	Örebro
Kvarter	Nicolai 1

Fornlämningsnummer	Örebro 83:1
Lämningsstyp	Stadslager, kyrkogård
Datering	Medeltid – nyare tid

Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2018-09-12
Länsstyrelsens diarienummer	531-5156-2018
Arkeologgruppens projektnummer	Ag2018_70

Projektledare	Johnny Rönngren
Fältpersonal	Johnny Rönngren

Undersökningstid	2018-09-24
Exploateringsyta	18 m ²
Undersökt yta	18 m ² , 58 löpmeter
Inmätningsteknik	Manuell
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Omrörda ben som påträffats återdeponerades i schaktet.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Tidigare undersökningar.....	7
Syfte och frågeställningar	9
Metod	9
Resultat.....	10
Tolkning.....	12
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	12
Referenser	14

Figur 1. Utdrag ur översiktskartan över centrala Närke med den aktuella undersökningsplatsen markerad med svart cirkel. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Arkeologgruppen i Örebro AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning inom fastigheten Nikolai 1. Markarbete skulle utföras för att dra en kabel från kyrkan fram till en digital anslagstavla som var planerad att installeras jämte Drottninggatan.

I samband med arbetet kom fornlämning Örebro 83:1 att beröras, som utgörs av stadslager från medeltid och historisk tid. Ett schakt grävdes om sammantaget 18 kvadratmeter utan att något av antikvariskt intresse påträffades.

Inledning

Med anledning av att Svenska kyrkan i Örebro avsåg att installera en digital anslagstavla jämte Drottninggatan vid S:t Nikolai kyrka, fastighet Nikolai-kyrkan 1, behövde markarbete utföras. Ett kabelschakt om 58 löpmeter som var 0,6 meter djupt behövde grävas för att förse anslagstavlan med el.

I samband med schaktning kunde Örebro stadslager (83:1) eller äldre gravar från perioden komma att beröras då platsen fungerat som kyrkogård.

Arkeologgruppen AB fick i uppdrag av Länsstyrelsen i Örebro län att utföra en arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning i och med markarbetet vid Nikolai kyrka. Beslut i ärendet fattades den 12 september 2018 (dnr 431-5773-2014). Arbetet utfördes av Johnny Rönngren den 24 september 2018.

Figur 2. Fastighetskartan över centrala Örebro med platsen för undersökningsområdet markerad med svart cirkel. Skala 1:10 000.

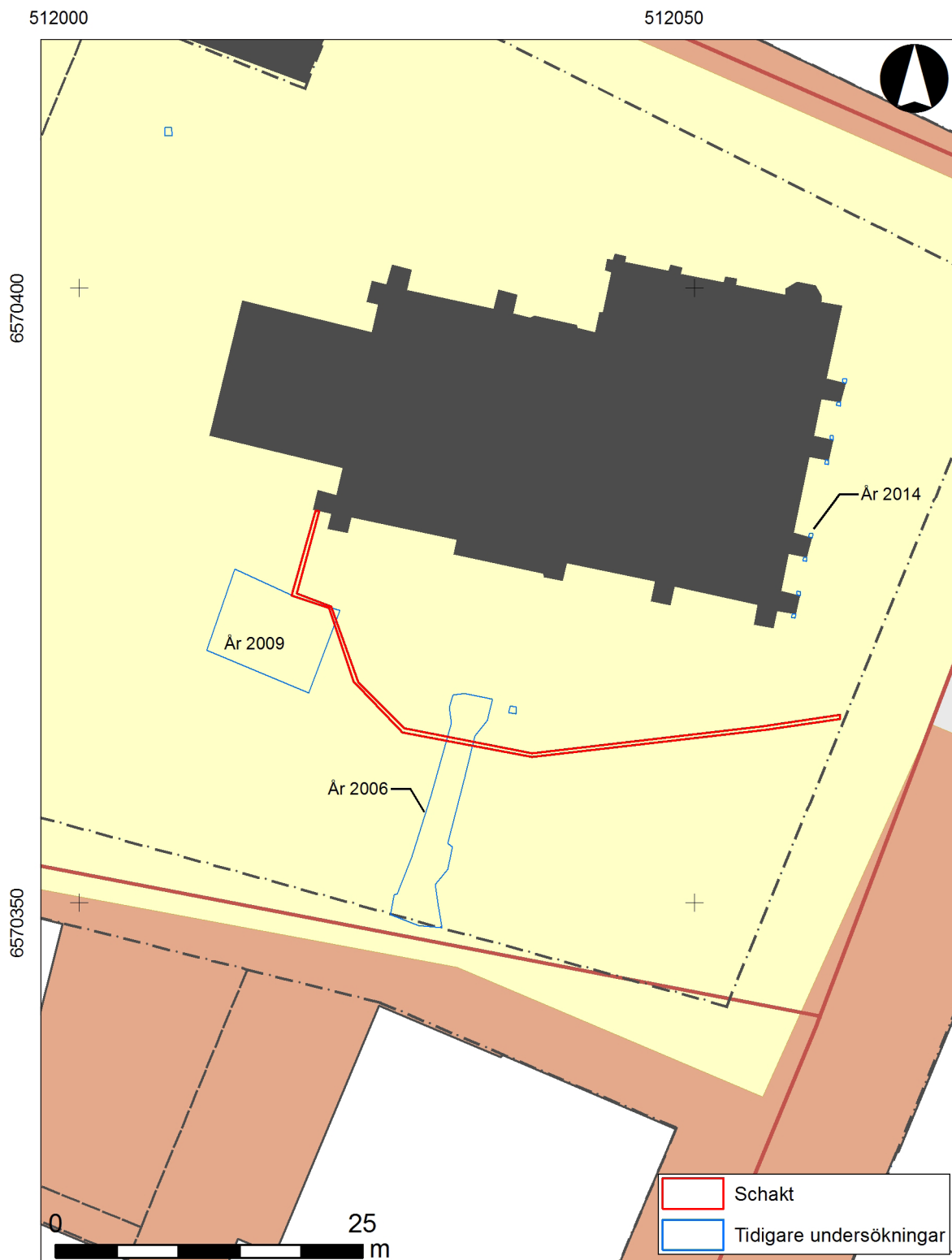
Bakgrund och kulturmiljö

S:t Nikolai kyrkas byggnation påbörjades under 1200-talets andra hälft med dess långhus av kalksten (Esbjörnson 2000:144). Bygget pågick under en lång period och långhuset var färdigbyggt först vid mitten av 1300-talet. Att arbetet pågick under en sådan lång tid gjorde att kyrkan under byggnadsprocessen fick både romanska, ung- och höggotiska stildrag. Tornet tillfogades under 1400-talet, underst i gråsten och överst i tegel. Även det så kallade Engelbrektskapellet som ursprungligen byggdes i tegel uppfördes vid kyrkans nordöstra hörn. Under 1600- och 1800-talen genomgick kyrkan mindre reparationer och förändringar av bland annat tornet som under 1600-talet hade en hög och smal spira. Under 1770-talet ersattes denna utformning av tornet till en klockformad huv med lanternin. I och med renoveringarna vid 1800-talets slut gjordes tornet om till det torn med nygotisk stil som kan ses idag (Esbjörnson 2000:144f). Kyrkogården har använts för begravingar från 1200-talet fram till år 1803 då södra kyrkogården vid stadens gräns invigdes. Flytten var ett resultat av ändrade värderingar kring 1800-talets början. Att ha kyrkogårdar inne i staden ansågs ha dålig inverkan på vattenkvaliteten och som allmänt ohygieniskt. År 1815 lagfästes en förordning som innebar att kyrkogårdar skulle anläggas utanför städernas och byarnas gräns (Esbjörnson 2003). I och med detta kom de gamla stadskyrkogårdarna under sent 1700-tal att få ett helt nytt utseende med en strikt och planerad trädgårdsmiljö. Träd ansågs ha en renande inverkan på marken och planterades därför på kyrkogårdarna. Den sista hälften av 1800-talet var man inspirerad av de engelska trädgårdarnas imitationer av naturliga miljöer. Stadskyrkogårdarnas förändring i utseende och funktion kom i detta hänseende att skapa ett nytt socialt rum, ofta i stadens centrum.

Tidigare undersökningar

Två arkeologiska undersökningar har under 2000-talet utförts inom fastigheten. År 2006 utfördes en arkeologisk undersökning i samband med att en gångväg och en trappa skulle anläggas. Omrörda mänskliga kvarlevor samt ett par gravar som daterades till 1700-tal påträffades (Bergqvist 2007). Datering till sent 1700-tal kunde göras då de hittades under ett sandlager som härrör från 1770-talet då hela kyrkotomten täcktes med 3 500 vagnsladd med sand (se Bagge 1785). År 2009 utfördes en undersökning i samband med att en minneslund skulle anläggas. Inget av antikvariskt intresse påträffades (Appelgren 2010).

År 2014 utfördes ett flertal mindre schakt på ett flertal platser invid kyrkofasaden och på gräsmattan då armatur för belysning av kyrkofasaden installerades (Rönngren 2014). Inga lämningar påträffades i schakten som grävdes ned till 0,3 meters djup.

Figur 3. Resultatplan med schaktet markerat med rött. Schakt från äldre undersökningar är markerade med blått. Skala 1:500.

Figur 4. Vy över schaktet som grävdes på södra sidan om Nikolai kyrka. Sammanlagt 58 meter långt och som mest 0,6 meter djupt. Foto från söder.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt undersöka, dokumentera och tolka de arkeologiska lämningar som eventuellt skulle påträffas vid schaktningsövervakningen.

Metod

En arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning innebär att en arkeolog är närvarande när schaktningsarbetena genomförs. Tanken är att om arkeologiska lämningar påträffas vid arbetena stoppar arkeologen temporärt schaktningen för att undersökning, provtagning och dokumentation ska kunna utföras. Därefter återupptas schaktningsarbetena. Arbetet genomfördes med skiktvis avbaning med maskin ner till anläggnings- eller orörd marknivå. Schakt dokumenterades skriftligt och fotograferades.

Inmätning utfördes manuellt med måttband där kyrkofasaden användes som referensobjekt. Mätningarna digitaliserades och överfördes till ArcGis 10.3.1.

Figur 5. Södra delen av schaktet. Inom denna del påträffades omrörda ben i ett äldre marklager. Foto från öster.

Figur 6. Norra delen av schaktet. Här påträffades inte det äldre marklagret. Under matjorden som var 0,3 meter tjock fanns grusig moränmark. Foto från sydöst.

Figur 7. Västra änden av schaktet där kabeln är framgrävd till den västra strävpelare på kyrkans södra sida. Foto från söder.

Resultat

Inga arkeologiska lämningar påträffades vid schaktningsövervakningen. Vid fältarbetet grävdes ett schakt om 58 löpmeter med en bredd om 0,3 meter, det vill säga 18 kvadratmeter.

Under grässvålen fanns ett påfört sandigt jordlager som var 0,3–0,4 meter djupt och saknade omrörda ben. Enstaka glas- och keramikskärvor som påträffades i matjorden daterades till sent 1800-tal. I västra halvan av schaktet överlagrade den påförda jorden steril grusig morän.

I schaktets östra ände påträffades inom en sträcka av 20 meter ett 20-tal omrörda ben som låg i ett äldre marklager vid 0,4 meters djup. Det äldre marklagret var enbart synligt i schaktets östra del, omkring 28 meter från östra schaktkanten övergick marklagret i grusig morän.

Tolkning

Uppgifterna att marknivån på kyrkotomten förändrats har observerats vid ett flertal tidigare utförda undersökningar. Inom undersökningsområdet fanns de tjockaste lagren av påförd jord i den södra delen där lagret var omkring 0,4–0,5 meter djupt. I områdets norra del övergick marken i naturlig matjord som var 0,3–0,4 meter djup och överlagrade grusig morän, som delvis var uppblandad i matjorden. I södra delen av schaktet fanns i schaktbotten ett äldre lager med svart fet jord med inslag av tegelkross, vilket möjligen skulle kunna utgöra en äldre marknivå varunder intakta gravar skulle kunna påträffas.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet var att övervaka schaktningsarbetena och dokumentera eventuella lämningar efter den verksamhet som har funnits på platsen. Markarbetet kom emellertid inte att beröra äldre lämningar utan främst påförd jord. Undersökningsplanen följdes som planerat och en enkel rapport har sammanställts.

Figur 8. Östra änden på schaktet. Den äldre anslagstavlan ska bytas ut mot en ny digital. Foto från öster.

Referenser

- Appelgren, K. 2010. *Schaktningsövervakning vid S:t Nikolai kyrka*. Arkeologisk undersökning. UV Mitt, rapport 2010:21. Örebro.
- Bagge, J. F. 1785. *Beskrifning om upstaden Örebro*. Facsimilieupplaga, Stockholm. Bokförlaget Rediviva (1972).
- Bergqvist, J. 2007. *Ett par gravar från slutet av 1700-talet*. Särskild arkeologisk undersökning. UV Bergslagen, rapport 2007:1. Örebro.
- Esbjörnson, E. 2000. *Kyrkor i Örebro län – en vägledning till Svenska kyrkans kyrkobyggnader*. Örebro.
- Esbjörnson, E. 2003. *Nikolaikyrkans kyrkogård/kyrkotomt i Örebro*. Historik. Rapport från Stiftelsen Örebro läns museum.
- Rönngren, J. 2014. *Små schakt vid S:t Nikolai kyrka i Örebro*. RAÄ 83:1, fastigheten Nikolaikyrkan 1, Örebro socken och kommun, Närke Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arkeologgruppen AB, Rapport 2015:16.

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2018:44

